

JUHÁSZ SÁNDOR

ITÁLIAI MŰVÉSZEK A LEDERER-GYŰJTEMÉNYBEN

IA gyűjtőként és művészeti íróként egyaránt ismert Lederer Sándor (1854–1924) a zürichi műszaki egyetemen mérnöki diplomát szerzett. „Belső hivatása azonban már korán a művészet felé terelte, s mivel szerencsés sorsa módot adott neki arra, hogy szabadon élhessen szenvedélyének, buzgó autodidaxis útján kiváló szakemberré képezte ki magát. Érdeklődése hamar határozott irányt vett: az olasz, főként a felső-olaszországi festészetet tette tanulmányának tárgyává.”¹

az olasz, főként a felső-olaszországi festészetet tette tanulmányának tárgyává

E témában több értekezést írt a Szépművészeti Múzeum régi itáliai festményeiről, ezek a Lyka-féle Művészetben² és a múzeum évkönyveiben³ jelentek meg. „Nagy szeretetében az olasz művészet iránt nem érte be a tudományos vizsgálódással, hanem szerezni is vágyott valamit annak a művészetnek emlékeiből, amelynek rokonszenve és tudományos érdeklődése szól. Így keletkezett olasz képgyűjteménye, melyet évtizedeken át gyűjtögetett, szerényen, de szeretettel és azzal a szolid kritikával, mely Lederert, a tudóst is jellemzi.”⁴

évtizedeken át gyűjtögetett, szerényen, de szeretettel és azzal a szolid kritikával, mely Lederert, a tudóst is jellemzi

IA festmények számbavételénél abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy nincs szükség hosszas kutakodásra, mivel maga a tulajdonos készítette el kollekcója katalógusát 1920-ban. A Szépművészeti Múzeum könyvtárában őrzött kézirat⁵ – néhány magyar és 17. századi holland alkotás mellett – harminckét itáliai festő képét sorolja fel. Utóbbi művek sorsának alakulását igyekszik nyomon követni az alábbi írás.

maga a tulajdonos készítette el kollekcója katalógusát 1920-ban

IA kollekciónról először Diner-Dénes József írt ismertetőt 1904-ben,⁶ majd két évvel később Giorgio Bernardini a *L'Arte* hasábjain.⁷ Az olasz képekből egy tucaatot láthatott a közönség a budapesti orvosszövetség által rendezett kiállításon 1902-ben,⁸ s négy alkotást a köztulajdonba vett múkincsek 1919-es tárlatán a Múcsarnokban.⁹ Bár a gyűjtőtől ennél több képet foglaltak le a Forradalmi Kormányzótanács nevében.¹⁰

IA gyűjtemény krémjét azonban csak jóval Lederer halála után, 1937-ben mutatták be a Nemzeti Szalonban, ahol huszonnégy festményt állítottak ki.¹¹ A művek ekkor már a gyűjtő három gyermeke tulajdonában voltak. Nem tudható, pontosan ki és mely képeket birtokolta, erre csak későbbi dokumentumok alapján következtethetünk. Hesser Andorné (Lederer Erzsébet) 1943 októberében ideiglenes letétként festményeket helyezett el a Szépművészeti Múzeumban, ezekből tizenkét kép származott apja olasz gyűjteményéből.¹² Szintén így járt el testvére,

A Szépművészeti Múzeum egy művet BÁV-árverésen, hatot pedig magánszemélytől vásárolt meg. Ebből kettőt a magángyűjteményekből megrendezett 1981-es kiállítás anyagából, ahol három festmény volt látható Lederer olasz képgyűjteményéből.

Lederer Miklós 1944 áprilisában, akinek letétjében nyolc olasz festő munkája szerepelt.¹³ A maradék művek valószínűleg a harmadik testvér, Benes Imréné (Lederer Klára) birtokában lehettek, de erről nincs dokumentum.

- ¶ Amikor a második világháború vége felé a Szépművészeti Múzeum műkincseit Nyugat felé menekítették, az ott lévő magántulajdonú műtárgyak közül számos került be ezekbe a szállítmányokba. Az anyag nagy része Ausztriában a nyugati szövetségesek kezére került, de jó néhány ládányi műalkotás maradt a szentgottthárdi cisztercita kolostor pincéjében. Utóbbiak már 1945 júniusának elején visszakerültek a múzeumba, míg Nyugatról 1946 decemberében a „Műkincsvonat” és 1947 áprilisában az „Ezüstvonat” hozta haza az értékeket.
- ¶ A Lederer Miklós letétjében lévő festmények valószínűleg a múzeum épületében vészelték át a főváros ostromát, mégpedig sértetlenül, mivel felesége hiánytalanul vehette át a képeket 1945. május 11-én.¹⁴ Hesserné letétjének olasz képei a külföldre induló szállítmányokba kerültek, de majd mindegyik túlélte a kalandot. A visszakerült ládák tartalmának jegyzőkönyveiből kiderül: Szentgottthárból öt,¹⁵ a Műkincsvonat anyagából négy,¹⁶ az Ezüstvonatéból pedig egy¹⁷ kép került elő. Közülük két festmény szerepelt a Szépművészeti Múzeum 1946-ban megrendezett, „magántulajdonban lévő régi mesterek” kiállításán, amelyen összesen öt itáliai képet mutattak be a Lederer-gyűjteményből.¹⁸ Ferrari zenélő angyalainak (L. 20–21.) nincs nyomuk, talán a múzeumból vagy a szállítás során tűntek el.
- ¶ A letét sorsát bonyolította, hogy Hesser Andornét 1944 szeptemberében holtta nyilvánították, és meg kellett várni az örökösödési eljárás lefolytatását. A jogi procedúra végeredményeként az ági eredetű vagyontárgyakat, így a festményeket is, fele-fele részben Hesserné unokaöccsei, Lederer Miklós és Lederer András (az elhunyt Lederer Miklós gyermekei) örökölték. Sárkány Ferenc ügyvéd az ő megbízásukból vette át a képeket a Szépművészeti Múzeumtól 1949-ben, de a visszakerült tíz olasz festményből csak kilencet, mivel a *Szent Katalin eljegyzése* című Santacroce-képet (L. 4.) a múzeum tanulmányozásra magánál tartotta,¹⁹ amit az 1952-es letétraktári jegyzék is megerősít.²⁰ Meglepő, de a festmény még

ma is a Régi Képtárban lévő letétek között található. Szintén a háború végi zűrzavarban kallódott el Domenico Beccafumi festménye (L. 25.), mely Jakab Ödön festőművésznél volt restaurálásra, aki a Szálasi-éra idején lakásából elköltözni kényszerült, és visszatérése után a képet már nem találta.²¹ A fekete-fehér reprodukcióból ismert mű jelenleg lappang, ám színvilágáról fogalmat alkothattunk, mivel Beccafumi körének tulajdonított, csak méretben eltérő, de teljesen azonos kompozíciót árverezett a Sotheby's pár éve Londonban.²²

¶ Az elmúlt évtizedek alatt a harminckét festményből számos került hazai közgyűjteménybe. A Szépművészeti Múzeum egy művet BÁV-árverésen,²³ hatot pedig magánszemélytől vásárolt meg.²⁴ Ebből kettőt a magángyűjteményekből megrendezett 1981-es kiállítás anyagából, ahol három festmény volt látható Lederer olasz képgyűjteményéből.²⁵

¶ A szekszárdi múzeumban lévő Rocco Marconi-festmény (L. 5.) története nem ilyen egyértelmű. Garas Klára már egy 1955-ben megjelent írásában²⁶ a vidéki város gyűjteményében lévőként említi a képet, amely csak jóval később került az intézmény leltárába. Szentes András szerint a festmény évtizedekig a múzeum padlásán elfelejtve hevert, és csak a nyolcvanas évek elején került elő több más műtárggyal egyetemben.²⁷ A képet 1949-ben a bonyhádi Perczel család ajándékozta a múzeumnak, de nem tudjuk, mikor és hogyan jutott a család birtokába.

¶ A Lederer-kollekció itáliai képei más árveréseken is feltűntek. Moroni festményének párdarabját (L. 13–14.) Londonban adták el 1979-ben,²⁸ a művész egyik monográfusa szerint a képek az olaszországi Faroni gyűjteményébe kerültek.²⁹ Andrea Previtali Szent Jeromosát (L. 3.) a müncheni Hampel cég árverezte néhány évvel ezelőtt.³⁰ A kép a torontói Moos Galéria és egy olasz magángyűjtemény után került az aukciósházhoz. Egy másik Szent Jeromos-kompozíciót (L. 12.) Moretto da Brescia körébe tartozó művész munkájaként aukcionálta a Nagyházi Galéria 2008 decemberében.³¹ A kép védettséget a Kulturális Javak Bizottsága 2009 májusában megszüntette, így nem biztos, hogy ma is hazai tulajdonban van az alkotás. Ebből a szempontból kedvezőbben alakult a Nagyházi Galériában megfordult másik mű sorsa: Francesco Furini Veritas című alkotása (L. 29.) a 2013-as árverés³² után is megtartotta védett státusát, mivel szerepel

*A Lederer-kollekció itáliai képei más árveréseken is feltűntek.
Moroni festményének párdarabját Londonban adták el
1979-ben, a művész egyik monográfusa szerint a képek
az olaszországi Faroni gyűjteményébe kerültek.*

Defendente Ferrari: Zakariás nevet ad Keresztelő Szent Jánosnak
Szépművészeti Múzeum

Tizenhárom képnek még nem sikerült a nyomára jutni, pedig két mű kivételével mindegyikről ismerünk reprodukciót. Ezek felkutatása sem lehetetlen, mivel – a méretbeli adatokon túl – a két kompozíció szöveges leírása megtalálható Lederer gyűjteményi kéziratában.

a Forster Központ védett műtárgyakat nyilvántartó adatbázisában, ahogy még jó néhány magántulajdonban lévő festmény Lederer olasz képgyűjteményéből (L. 7., 15., 19., 23–24.).

a lappangó művek között talán a legizgalmasabb a Szent Katalin eljegyzését ábrázoló festmény (L. 30.), amelyet Lederer Pietro da Cortona műveként jegyzett be katalógusába

¶ Tizenhárom képnek még nem sikerült a nyomára jutni, pedig két mű kivételével (L. 16. és 27.) mindegyikről ismerünk reprodukciót. Ezek felkutatása sem lehetetlen, mivel – a méretbeli adatokon túl – a két kompozíció szöveges leírása megtalálható Lederer gyűjteményi kéziratában. A lappangó művek között talán a legizgalmasabb a Szent Katalin eljegyzését ábrázoló festmény (L. 30.), amelyet Lederer Pietro da Cortona műveként jegyzett be katalógusába. A képet egy magánszemélytől vásárolta Milánóban 1901-ben. Megjegyzi, hogy Gustavo Frizzoni és Adolfo Venturi művészettörténészek eredetinek tartják a művet. Lederer mindkét olasz művészettörténésszel baráti viszonyt ápolt, akik bizonyára nem fénykép, hanem a festmény ismeretében alakították ki véleményüket. Teljesen azonos kompozíció ismert bécsi és római közgyűjteményben Ciro Ferri munkájaként,³³ aki Cortona tanítványa és munkatársa volt. Lederer szerint: „Egyik replika sem érte el az eredetit az érzés intimitásában, a frissességben és a finomságban, a szín gazdagságában és varázsában, valamint a bravúros festői kivitelezésében.”³⁴ Cortona egyik monográfusa, Giuliano Briganti a Lederer-gyűjtemény festményét téves meghatározásnak tartja, de csak Diner 1904-es ismertetőjében megjelent reprodukcióból ismeri a művet.³⁵ Ez elég gyenge fotográfia, főleg a részleteket is jól mutató, Bécsben lévő, Ferri-féle kép fotója tükrében. Briganti még hivatkozik von Below 1932-ben megjelent katalógusára, aki inkább másolatnak, mint eredetinek gondolta a festményt.³⁶ Egyszerűen a kép akár Cortona munkája is lehet, de erre csak a mű részletes vizsgálata adhatna választ.

arra vágyott, hogy a művészettörténet őszinte példái vegyék körül mint tanulmányi inspirációk

¶ Lederer Sándor nem hírnév vagy nagyravágyás reményében gyűjtött műalkotásokat. Katalógusa előszava alapján arra vágyott, hogy – megfelelő könyvtár és fotográfia mellett – a művészettörténet őszinte példái vegyék körül mint tanulmányi inspirációk. Ezek a képek számára csak tájékozódási pontok voltak az általa oly szeretett itáliai művészet történetében.

LEDERER SÁNDOR OLASZ FESTMÉNYGYŰJTEMÉNYE

- L. 1. ID. GIROLAMO DA TREVISO (1450–1496): *Mária az alvó gyermekkel*
Olaj és tempera, fa, 65,8×48,9 cm Jelezve lent közepén: HIERONYMUS TARVISIO P.
Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, Ltsz. 75.6
- L. 2. GIOVANNI BELLINI (1430–1516) után: *Mária gyermekével*
Olaj, fa, 53×55 cm
Lappang
- L. 3. ANDREA PREVITALI (1480–1528): *Szent Jeromos a feszület előtt*
Olaj, fa. 61×51 cm
Aukció: Hampel, München, 2015. márc. 25. No. 506.
- L. 4. GIROLAMO DA SANTACROCE (1490–1556): *Alexandriai Szent Katalin eljegyzése*
Olaj, nyárfá; 49×62 cm
Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, Letét
- L. 5. ROCCO MARCONI (1490–1529): *Jézus és a házasságtörő nő*
Olaj, fa. 137×173 cm Jelzése fent balra: ROCHVS DE MARCHONIB. P.
Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Szekszárd, Ltsz. 1984.10.1
- L. 6. BONIFACIO DE' PITATI (1487–1553) követője: *Háromkirályok hódolása*
Vászon, 120×160 cm
Lappang
- L. 7. VERONAI FESTŐ: *Szent Péter*
Olaj, fa, 50×37,5 cm
Magántulajdon. Forster védettségi szám: 79 484
- L. 8. GIOVANNI FRANCESCO CAROTO (1480–1555): *Mária gyermekével*
Olaj, vászon, 59×51 cm
Lappang
- L. 9. GIOVANNI FRANCESCO CAROTO (1480–1555): *A gyermek Jézus imádása*
Olaj, nyárfá, 28,3×58,5 cm
Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, Ltsz. 82.2

- L. 10. MICHELE DA VERONA (?) (1470–1540): *Judit*
Vászon, 82×65 cm
Lappang
- L. 11. GIROLAMO ROMANINO (1485–1566): *Mária gyermekével*
Olaj, fa, 55×46 cm
Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, Ltsz. 75.4
- L. 12. MORETTO DA BRESCIA (1498–1554) után: *Szent Jeromos*
Olaj, vászon, 112×92 cm
Aukció: Nagyházi Galéria, 150. árverés (2008), No. 21.
- L. 13. GIOVANNI BATTISTA MORONI (1520–1578): *Szent Lucia*
Olaj, fa, 27,9×15,3 cm
Aukció: Christie, Manson & Woods, London, 1979. márc. 30. No. 27.
- L. 14. GIOVANNI BATTISTA MORONI (1520–1578): *Szent János evangélista*
Olaj, fa, 27,9×15,3 cm
Aukció: Christie, Manson & Woods, London, 1979. márc. 30. No. 27.
- L. 15. MARCELLO FOGOLINO (1485–1558 k.): *Mária a gyermekével*
Olaj, fa; 47×37 cm
Magántulajdon. Forster védettségi szám: 66 021
- L. 16. PALMA GIOVANE (1544–1628): *Egy ifjú felszentelése*
Olaj, karton fán, 44,5×22,5 cm
Lappang
- L. 17. GIOVANNI DOMENICO TIEPOLO (1727–1804): *Mária fej*
Olaj, vászon; 39,5×31,5 cm
Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, Ltsz. 95.8
- L. 18. DEFENDENTE FERRARI (1490–1540): *Zakariás nevet ad Keresztelő Szent Jánosnak*
Olaj, nyárfa, 34,6×64,5 cm
Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, Ltsz. 82.1

- L. 19. ANDREA SOLARIO (1460–1524)?: *Ecce Homo (Krisztus nádjogarral)*
Olaj, fa, 46×34 cm
Magántulajdon. Forster védettségi szám: 83 158
- L. 20. GAUDENZIO FERRARI (1475–1546): *Gitározó angyal*
Olaj, fa, 44×20 cm
Lappang
- L. 21. GAUDENZIO FERRARI (1475–1546): *Hegedülő angyal*
Olaj, fa, 44×21 cm
Lappang
- L. 22. GIOVANNI ANTONIO BAZZI, IL SODOMA (1477–1549): *Lukrécia halála*
Olaj, fa, 71×61 cm
Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, Ltsz. 77.16
- L. 23. GIAMPIETRINO (1495–1521): *Szent Tekla*
Olaj, fáról vászonra áttéve, 70×53 cm
Magántulajdon. Forster védettségi szám: 81 032
- L. 24. DOMENICO PANETTI (1460–1530): *Jézus bemutatása a templomban*
Olaj, fa, 55×43 cm
Magántulajdon. Forster védettségi szám: 79 416
- L. 25. DOMENICO BECCAFUMI (1486–1551): *Mária gyermekével és Szent Katalinnal*
Olaj, fa tondo, átmérő 21 cm
Lappang
- L. 26. ANDREA DEL BRESCIANINO (1487–1525): *Egy vértanú mellképe (fragmentum)*
Fa, 43×30 cm
Lappang
- L. 27. FIRENZEI FESTŐ: *A Szent Család a kis Keresztelő Szent Jánossal*
Fa, 97×68,5 cm
Lappang

L. 28. DOMENICO PULIGO (1492–1527) után: *Kleopátra halála*

Olaj, fa, 71,5×55 cm

Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, Ltsz. 71.23

L. 29. FRANCESCO FURINI (1600–1646): *Veritas*

Olaj, vászon, 75,5×59 cm

Aukció: Nagyházi Galéria, 191. aukció (2013), No. 49.

Magántulajdon. Forster védettségi szám: 83 157

L.30. PIETRO DA CORTONA (1596–1669): *Alexandriai Szent Katalin eljegyzése*

Olaj, vászon, 115×81 cm

Lappang

L.31. ELISABETTA SIRANI (1638–1665): *Mária a gyermek Krisztussal a karjában*

Vászon, 38,5×28 cm Jelölve a ruha mellrészén: ELISABETTA és a bal kar ruhaszegélyén

SIRANI. F. 1663.

Lappang

L.32. TEMPESTA, ifj. Pieter Mulier (1637–1701): *Tengerparti táj állatokkal*

Vászon, 25×34 cm

Lappang

Jegyzetek

- [1] Petrovics Elek: Lederer Sándor. Egy magyar művészettörténész hetvenedik születésnapjára. *Budapesti Hírlap*, 1924. máj. 7. 4.
- [2] *Művészet*, 1906/3. 4. 5. 6. és 1907/5. 6. sz.
- [3] *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum évkönyvei*. Szerk.: Petrovics Elek. 1. sz., 1918; 2. sz., 1919; 3. sz., Budapest 1924.
- [4] Petrovics 1924, i. m.
- [5] Lederer Sándor: *Selbstverfasser kritischer Katalog meiner Gemälde*. Budapest 1920. Kézirat. Szépművészeti Múzeum, Könyvtár, F. 968.
- [6] Diner-Dénes József: Budapest magánképtárai. A Lederer-gyűjtemény. *Művészet*, 1904/5. 322–329.
- [7] Giorgio Bernardini: La quadreria Sandor Lederer a Buda-Pest. *L'ARTE*, Anno IX. 1906, 96–107.
- [8] *A budapesti Orvos-Szövetség műkiállítása*. Műcsarnok. Budapest 1902. Kat. L. 3–6., 8., 10., 13–14., 18., 23., 25., 30.
- [9] *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása*. Műcsarnok. Budapest 1919. Kat. L. 3., 20–22.

- [10] Szépművészeti Múzeum, Irattár, MTB 38/1919. Lefoglalt, de nem kiállított művek: L. 10., 11., 18., 25., 28.
- [11] Régi olasz mesterek kiállítása. Nemzeti Szalon. Budapest 1937. Kat. L. 1., 3–15., 18–25., 27., 30.
- [12] Szépművészeti Múzeum, Irattár, 266/1943. L. 2., 4., 7–8., 12., 15–17., 20–21., 23., 30.
- [13] Szépművészeti Múzeum, Irattár, 163/1944. L. 1., 6., 9., 11., 18., 22., 28., 31.
- [14] Szépművészeti Múzeum, Irattár, 163/1944.
- [15] Szentgotthárd: L. 4., 7., 17., 23., 30.
- [16] Műkincsvonat: L. 2., 8., 12., 16.
- [17] Ezüstvonat: L. 15.
- [18] Régi mesterek magyar magántulajdonban. Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Budapest 1946. Kat. L. 1., 6., 17., 18., 30.
- [19] Szépművészeti Múzeum, Irattár, 528/1949.
- [20] A Szépművészeti Múzeum Letétractár Jegyzéke 1952-ben. No. 1663. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár, MKCS-C- I-173.
- [21] Lederer András bejelentése a Köz- és Magángyűjteményekből Elhurcolt Művészeti Alkotások miniszteri biztosához. Országos Levéltár, XIX-I- 12-737/1947.
- [22] *Old Masters & British Paintings*. Sotheby's, London, 2015. ápr. 29. No. 508.
- [23] BÁV. 26. aukció (1971) L. 28.
- [24] L. 1., 9., 11., 17., 18., 22.
- [25] *Válogatás magyar magángyűjteményekből*. Magyar Nemzeti Galéria. Budapest 1981. Kat. L. 9., 15., 18.
- [26] Garas Klára: Rocco Marconi két képe Magyarországon. In: *A Szépművészeti Múzeum közleményei* 7. Budapest 1955. 89.
- [27] Szentés András: Rocco Marconi – Krisztus és a házasságtörő nő. *Tolna Megyei Népművészet*, 1985. jún. 1.
- [28] *Important Old Master Pictures*. Christie, Manson & Woods, London, 1979. márc. 30. No. 27.
- [29] Mina Gregori: *Giovan Battista Moroni*. Bergamo 1979. No. 74–75.
- [30] *Gemälde 16.–18. Jahrhundert*. Hempel, München 2015. márc. 25. No. 506.
- [31] *Régi mesterek és 19. századi festmények*. Nagyházi Galéria, 150. aukció (2008), No. 21. (A művet már korábban is árverezte: 5. aukció, No. 211; 26. aukció, No. 17.).
- [32] *Régi mesterek és 19. századi festmények*. Nagyházi Galéria, 191. aukció (2013), No. 49. (A művet már korábban is árverezte: 172. aukció, No. 64.)
- [33] *Kunsthistorisches Museum, Bécs, Gemäldegalerie, Inv. Nr. 1579. / Museo Nazionale del Palazzo di Venezia, Róma, Inv. P.V.882.*
- [34] Lederer 1920, i. m. 66.
- [35] Giuliano Briganti: *Pietro da Cortona – O della pittura barocca*. Firenze 1982. 392.
- [36] *Stephanie von Below: Beiträge zur Kenntnis Pietro da Cortonas*. J. Fürst, 1932. 73.

